

De kenniseconomie

"In de wereld wordt een economische oorlog gevoerd. Deze keer niet om grond of koloniën, maar om markten en technologie. De winnaar wacht een glansrijke toekomst met banen en technologie. De verliezer kan rekenen op desastreuze werkloosheid, gewelddadigheid, ja mogelijk zelfs politieke instabiliteit¹. Volgens Konrad Seitz, voormalig topadviseur van de Duitse regering over het industriële en technologische beleid, is Europa bezig de slag te verliezen. In de traditionele industrieën gaan honderdduizenden banen verloren als gevolg van de concurrentie uit Azië en in toenemende mate Oost-Europa; in nieuwe groeisectoren daarentegen, zoals informatietechnologie, biotechnologie en nieuwe materialen, telt de Europese industrie nauwelijks mee. Terwijl "sinds 1980 de informatierevolutie in volle hevigheid is losgebarsten", aldus Seitz, is Europa "mentaal blijven steken in het industriële tijdperk".

De zorgen van Seitz betreffen vooral het afkalvende concurrentievermogen van de Duitse industrie. Maar ook in Nederland baart de technologische positie van de industrie zorgen. In de onlangs verschenen "Beleidsvisie technologie" van het Ministerie van Economische Zaken wordt gesignaleerd dat de achterstand ten opzichte van de technologische koplopers toeneemt². Om de positie van Nederlandse bedrijven in de internationale technologierace te verbeteren, staat het ministerie een driesporenbeleid voor. In de eerste plaats moeten de investeringen van bedrijven in kennis (R&D, (bij)scholing en vernieuwing van productieprocessen) worden bevorderd. In de tweede plaats moet het onderzoek in publieke kennisinstellingen (universiteiten, technologische instellingen) beter aansluiten bij de behoeften van het bedrijfsleven en moet het aanbod van technisch opgeleiden op alle niveaus toenemen. In de derde plaats moet het draagvlak voor technologische vernieuwing in de samenleving worden versterkt.

Hoe nuttig dit driesporenbeleid op zich zelf ook is, het is niet het type beleid dat men zich bij een informatierevolutie voorstelt. Het weerspiegelt niet de razendsnelle veranderingen die zich op de internationale markten voltrekken en er klinkt niet het besef door dat alle middelen zullen moeten worden ingezet om in Europa (en Nederland) een redelijk welvaartspeil te behouden. Voor de mentale omslag die volgens Seitz noodzakelijk is om de transformatie van een industriële naar een kenniseconomie te volbrengen, is meer nodig.

De omschakeling van de economie in de richting van een kenniseconomie betekent in de eerste plaats dat permanent geïnvesteerd moet worden in vernieuwing van kennis en technologie. Kennis is een buitengewoon mobiele productiefactor en het is een illusie te denken dat een kennisvoorsprong lang standhoudt of dat een goed opgeleide beroepsbevolking een blijvend concurrentievoordeel biedt. De Aziatische tijgers hebben de inhaalslag op het kennisfront al ge-

maakt en nieuwe dynamische economieën staan klaar om met steeds beter opgeleide beroepsbevolking de internationale concurrentie aan te gaan. Omdat menselijk kapitaal, evenals fysiek kapitaal, aan veroudering onderhevig is, zal het besef moeten groeien dat wie niet investeert in voortdurende om- en her- en bijscholing, al snel zijn economische vaardigheden verliest en economisch afgeschreven raakt. Zoals Giersch het in ESB uitdrukte: "Permanente scholing is de prijs voor de vooruitgang"³.

Een tweede kenmerk van de kenniseconomie is het enorme tempo van de technologische vernieuwing. De gemiddelde levensduur van producten wordt steeds korter. Tegelijkertijd wordt de markt steeds veeleisender. Ondernemingen en organisaties die vasthouden aan bureaucratische besluitvormingsprocedures zijn ten dode opgeschreven. In veel bedrijven heeft dit reeds geleid tot een totale herinrichting van de productie. Maar het besef dat het hele politieke en maatschappelijke bestel eveneens een proces van 'creative destruction' zal moeten ondergaan, lijkt in de oude industrielanden nog maar nauwelijks doorgedrongen.

Een derde kenmerk van de kenniseconomie is dat de productie steeds minder aan een bepaalde locatie gebonden is. De sterke vermindering van transport- en communicatiekosten en het vrijer worden van het personen-, goederen- en kapitaalverkeer maken het voor internationaal opererende bedrijven relatief eenvoudig om (delen van) hun productie te verplaatsen naar die locaties waar de productieomstandigheden het gunstigst zijn. Het beleid van overheden heeft op die vestigingsplaatscondities een belangrijke invloed. Hoge belastingtarieven, inflexibele arbeidsmarkten, langdurige vergunningenprocedures, versturende subsidies, slechte infrastructuurle voorzieningen en scheefgegroeide overheidsfinanciën eisen een steeds hogere tol in termen van economische groei en werkgelegenheid.

De omschakeling van de economie in de richting van een kenniseconomie is geen kwestie van wat meer geld voor de kennisinfrastructuur of een paar educatieve technologieprojecten. Het is een economisch transformatieproces dat het hele maatschappelijke bestel op zijn kop zal zetten. Het besef dat dit noodzakelijk is om in de internationale wedloop mee te blijven doen, klinkt nog veel te weinig door, ook in de beleidsvisie van EZ. Intussen is de concurrentie al weer verder.

L. van der Geest

1. Konrad Seitz: Europa blijft mentaal steken in het industriële tijdperk, *NRC Handelsblad*, 10 juli 1993, blz. 15.

2. Ministerie van Economische Zaken, *Concurreren met kennis*, Beleidsvisie technologie, Sdu, Den Haag, 1993.

3. H. Giersch, De vooruitstrevende orde, *ESB*, 12 augustus 1992, blz. 768 e.v.